

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ДОВОЄННОМУ ПЕРІОДІ ТА В УМОВАХ ВІЙНИ

Тарасенко Олексій Сергійович

к.е.н., докторант

Радіонова Наталія Йосипівна

д.е.н., професор

Київський національний університет технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Вступ. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» [1] її метою є всебічний розвиток людини як особистості та здобуття особою високого рівня наукових, інтелектуальних, творчих, фізичних, професійних і загальних компетентностей, виховання відповідальних громадян, здатних спрямовувати свою діяльність на користь іншим людям і суспільству. Це є основою підвищення інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу нації, досягнення високого освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку та реалізації європейського вибору України. Отже, сучасні українські заклади вищої освіти повинні не просто надавати здобувачам освіти знання, а й формувати та розвивати компетенції, необхідні для ефективної роботи випускників в різних сферах економіки та суспільства, виконуючи роль генератора людського капіталу.

Метою роботи є дослідження системних чинників і аналіз тенденцій розвитку вищої освіти в Україні в довоєнному періоді та в умовах війни.

Матеріали та методи. В ході написання статті використовувались загальнонаукові та спеціальні методи дослідження для виявлення умов і чинників розвитку вищої освіти України на основі аналізу тенденцій в довоєнному періоді та в умовах війни РФ проти України.

Проблематика розвитку вищої освіти розглядалася у наукових працях зарубіжних і вітчизняних вчених, серед яких слід відзначити: І. Грищенка, Т. Беялова, І. Тарасенко, Н. Цимбаленко, Я. Бондаренко, Власюк, Н. Заріцьку, Р. Стоянову, Є. Хаустову, Л. Ганущак-Єфіменко, В. Ятченко та інших. Аналіз

чинників функціонування та розвитку системи вищої освіти України в умовах війни з боку РФ свідчить про наявність певних проблем, які доречно окреслити для формування на цій основі рекомендацій щодо удосконалення політики держави, спрямованої на підвищення ефективності системи вищої освіти України. Зазначене обумовлює актуальність теми дослідження.

Результати та обговорення. Аналізування динаміки вітчизняних ЗВО за 2010-2023 роки показало значне скорочення їх кількості (рис. 1). Як свідчать дані рис. 1, кількість закладів вищої освіти в Україні скоротилась з 813 одиниць у 2010/2011 навчальному році до 347 одиниць у 2022/2023 навчальному році. Разом з тим, слід відзначити, що протягом досліджуваного періоду кількість закладів, заснованих на державній та комунальній власності перевищувала кількість ЗВО, які належать до корпоративної та приватної власності.

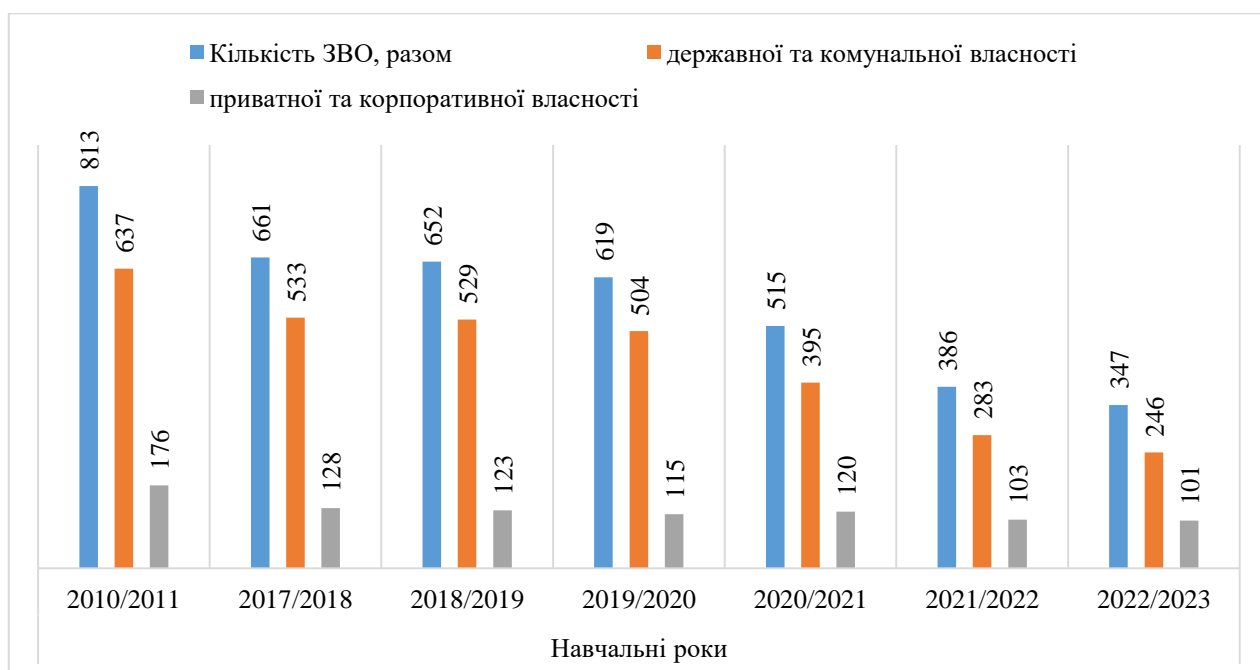

Рис. 1. Динаміка кількості закладів вищої освіти в Україні за 2010-2023 рр., од.

Джерело: сформовано авторами на основі [2].

Не менш значною проблемою є скорочення контингенту здобувачів вищої освіти у вітчизняних ЗВО, що відображає рис. 2.

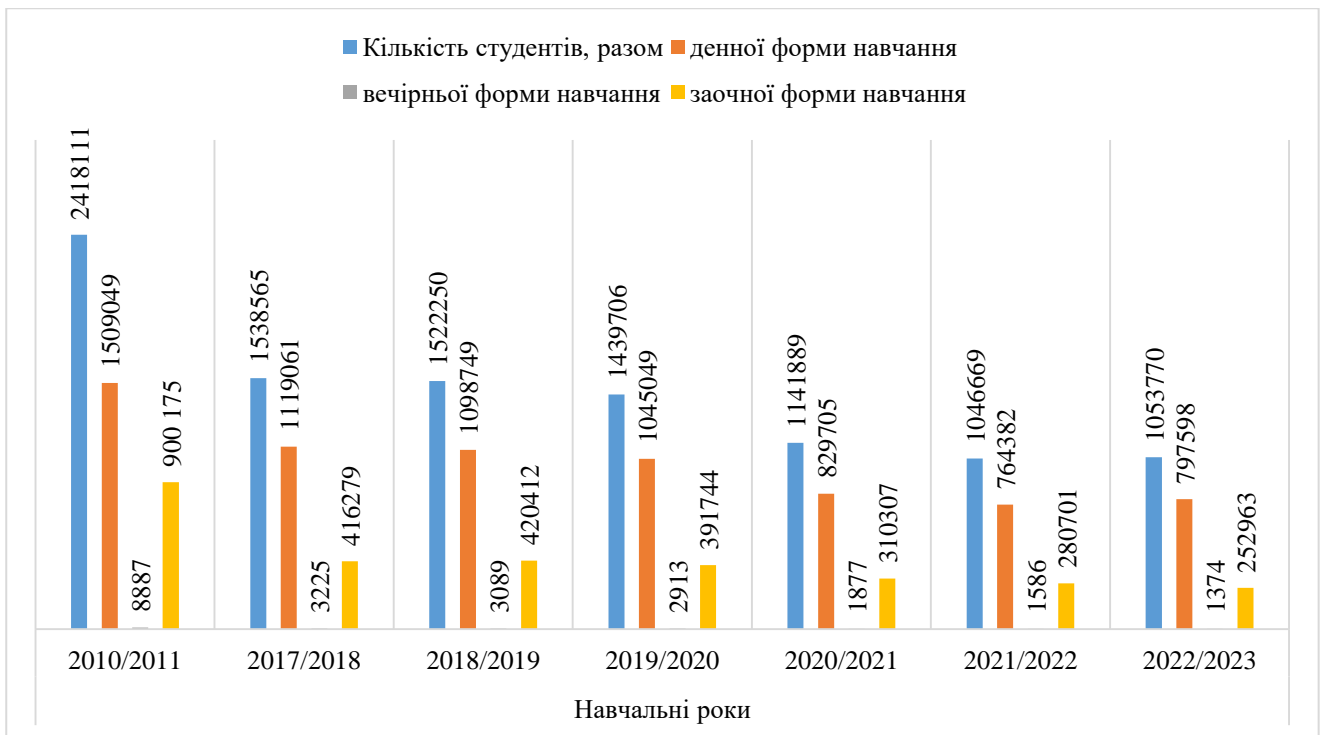

Рис. 2. Динаміка контингенту студентів у закладах вищої освіти в Україні за період 2010-2023 рр., осіб

Джерело: сформовано авторами на основі [2].

Аналіз даних рис. 2 показує, що загальна кількість здобувачів вищої освіти в Україні протягом останніх дванадцяти років скоротилась більше, ніж удвічі. Зазначені тенденції підтверджуються показником охоплення вищою освітою населення України. Разом з тим, слід відзначити, що переважна кількість студентів протягом періоду дослідження віддавала перевагу денній формі навчання. При цьому, якщо у 2010 році навчання за заочною формою здійснювало 37 % здобувачів, то у 2023 році цей показник склав 24 % [3, с. 16, 4]. Кількість здобувачів освіти, що навчалися у досліджуваному періоді за вечірньою формою, є вкрай невисокою.

Одним із найсуттєвіших негативних чинників, який впливає на потенційні можливості розвитку системи вищої освіти в Україні, слід відзначити демографічну кризу [5, с. 243; 6]. Контингент студентів значною мірою пов'язаний з чисельністю випускників шкіл, які є потенційними абітурієнтами. Так, після 2003 р. цей показник поступово знижувався і у 2018 р.

склав лише 195,0 тис. осіб, що на 63,0% менше, ніж у 2003 р. Така демографічна ситуація не могла не позначитися на кількості студентів у ЗВО [6; 7, с.13]. У 2022 році до демографічної проблеми додався також вплив військової ситуації, що призвело як до вимушеного переміщення населення в середині країни у більш безпечні регіони, так і до виїзду громадян, які тікали від війни, за кордон. Серед українських біженців значну частину складали діти і молодь. В табл. 1 представлено дані про співвідношення між прийомом студентів і випуском із ЗВО молодих фахівців у 2022/2023 році.

Таблиця 3

**Співвідношення між прийомом і випуском із ЗВО
у 2022/2023 навчальному році**

Показник	усього	у тому числі за формами власності		
		державної	комунальної	приватної
кількість студентів	1053770	914250	103971	35549
прийнято на навчання	245 089	211 835	23 382	9 872
випущено із ЗВО	273 168	233 266	30 163	9 739

Джерело: сформовано авторами на основі [2].

Війна, яку РФ розпочала у 2022 році проти України, вплинула у тому числі на контингент іноземних студентів, які навчаються у ЗВО України. В Україні протягом періоду дослідження (2021-2023 рр.) простежувалась позитивна тенденція щодо навчання студентів-іноземців (рис. 3). Але слід відзначити, що у 2022/2023 році через військовий стан чисельність іноземних студентів значно скоротилася.

На розвитку вищої освіти, крім інших чинників, позначається недостатній рівень фінансування. Стаття 78 Закону України «Про освіту» [8] визначає, що держава забезпечує асигнування на освіту в розмірі не менше ніж 7,0 % від ВВП за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, інших джерел фінансування, не заборонених законодавством.

Але, за винятком 2010 р., майже весь час ця норма порушувалася й спостерігалось недофінансування освітньої сфери.

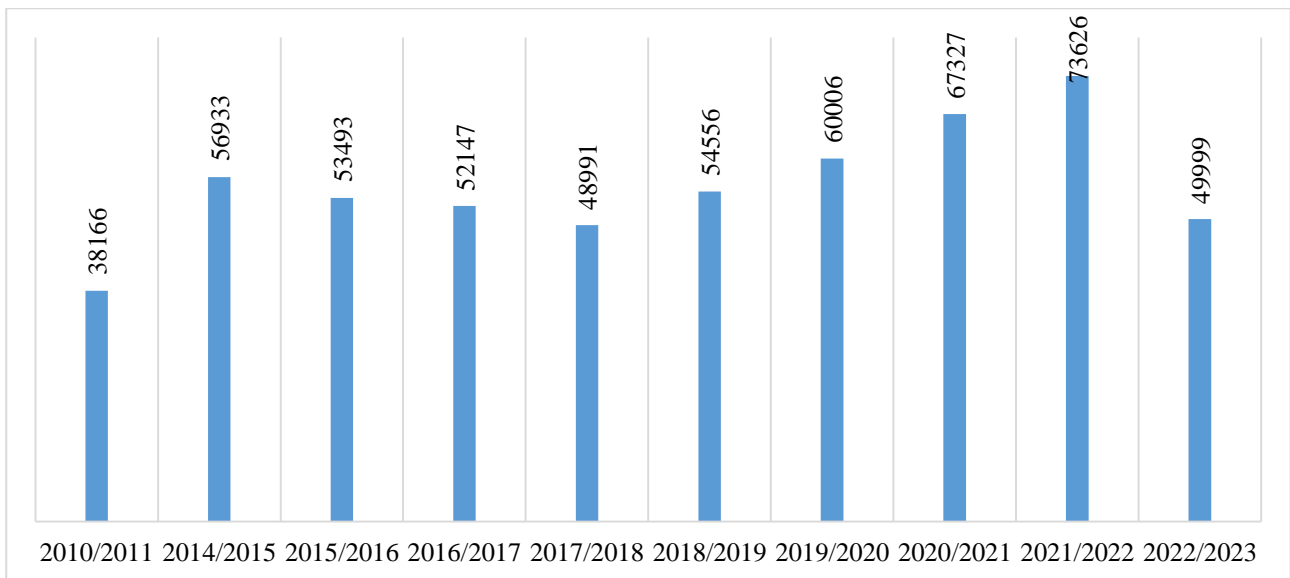

Рис. 3. Динаміка контингенту студентів-іноземців у ЗВО України, осіб
Джерело: сформовано авторами на основі [2].

Разом з тим, слід розглянути й переваги вітчизняної вищої освіти, які надають можливість розглядати існуючі тенденції через призму сталого розвитку. Перш за все, можна стверджувати, що вітчизняна вища освіта має достатній рівень нормативно-правового забезпечення, наближеного до стандартів країн Європейського простору [9, с. 958].

А саме Європейський вектор слід розглядати як один із ключових аспектів розвитку освітнього й науково-дослідницького простору України, який безумовно сприятиме посиленню потенціалу вітчизняних закладів вищої освіти. По друге, традиційно склалось так, що вища освіта в Україні має масовий характер, рівень охоплення вищою освітою населення, активного для здобуття освіти віку, є високим – 82,7 %. За цим показником Україна у Глобальному інноваційному індексі 2020 р. посіла 14-те місце серед 131 країни. Меншим є охоплення вищою освітою населення у Німеччині (70,2 %, 28-ме місце), Польщі (67,8 %, 34-те) та Великій Британії (60 %, 46-те місце) [9].

По-третє, в Україні високий рівень якісного складу викладачів ЗВО, представлений науково-педагогічними, науковими та педагогічними працівниками. За даними Державної служби статистики України, на початок 2021/2022 навчального року викладацький склад ЗВО становив 125360 осіб, з

них науково-педагогічні працівники – 110944 особи, наукові працівники – 581, педагогічні працівники – 13835 осіб [2].

Висновки. Проведене дослідження дає можливість зробити висновки про те, що вища освіта в Україні має низку проблем. Разом з тим, доцільно відзначити сильні сторони вітчизняної вищої освіти, серед яких: високий рівень нормативно-правового забезпечення освіти, якісний рівень науково педагогічного складу та рівень охоплення вищою освітою населення України. Інтеграція до Європейського освітнього та дослідницького простору сприятиме покращенню соціальних зв'язків через академічну мобільність, обмін досвідом та стратегічне партнерство з європейськими університетами; зростання професійного потенціалу талановитої молоді; сприятиме реалізації стратегії модернізації вищої освіти та підтримці соціальної стійкості регіонів; матиме спрямування на людський розвиток та зниження рівня безробіття через покращення працевлаштування; забезпечить просування європейських цінностей, принципів та інтересів шляхом розширення міжнародної співпраці (включаючи онлайн-співпрацю), а також сприятиме процесам імплементації України до Європейського Союзу. Це, у свою чергу, формує більш стійкі принципи, засновані на взаємній довірі та міжкультурному розумінні суспільства. В глобальному сенсі, це має забезпечити мир і сприятиме зростанню рівня безпеки в світовому просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. Редакція від 28.05.2023. URL: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 05.06.2023).
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] / Офіц. сайт. Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 18.02.2023).
3. Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2021 рік / За заг. ред. С. Квіта. К. : Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2022. 232 с.

4. Вища та фахова передвища освіта в Україні. Статистична інформація (2022 рік). Державна служба статистики України, Київ, 2022. URL: https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fukrstat.gov.ua%2Foperativ%2Foperativ2021%2Fosv%2Fvush_osv%2Fvfpo_Ukr_2022.xls&wdOrigin=BROWSELINK (дата звернення: 25.07.2023).

5. Radionova N., Stoyanova R. The Practical Importance of Accounting Education for Future Managers //Strategies for Policy in Science and Education. 2021. Volume 29, Number 3. P. 242-249. URL: <https://strategies.azbuki.bg/staregies/sadarzhanie-na-sp-strategii-na-obrazovatelnata-i-nauchnata-politika-2021/sp-strategii-na-obrazovatelnata-i-nauchnata-politika-knizhka-3-2021-godina-xxix/> (дата звернення: 18.06.2023).

6. Tsymbalenko, N., Tarasenko, I., Bielialov, T. The impact of demographic processes on forming student body in Ukraine // Revista Espacios, 2019. Vol. 40 (Number 12). p. 8. URL: <http://www.revistaespacios.com/a19v40n12/a19v40n12p08.pdf> (дата звернення: 05.06.2023).

7. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> (дата звернення: 28.06.2023). Назва з екрана.

8. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Редакція 28.05.2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 01.06.2023).

9. Shcherbak V., Ganushchak-Yefimenko L., Nifatova O., Shatska Z., Radionova N., Danko Y., Yatsenko V. Using the Model of Benchmarking of Educational Services in a Socially Responsible Education-Innovation Cluster during the Covid-19 Pandemic/International Journal of Instruction. Vol.15, No.2. 2022. p. 951-966.